

Sygn. akt I CSK 441/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 czerwca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

Protokolant Ewa Krentzel

w sprawie z powództwa M. S.

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi [...]

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 2 czerwca 2016 r.,

skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 15 października 2014 r.,

oddala skargę kasacyjną;

**przyznaje radcy prawnemu W. R.
od Sądu Apelacyjnego kwotę 7200 (siedem
tysięcy dwieście) zł podwyższoną o stawkę podatku
od towarów i usług tytułem kosztów nieopłaconej pomocy
prawnej udzielonej powodowi w postępowaniu kasacyjnym;
nie obciąża powoda kosztami postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód M. S. w pozwie wniesionym w dniu 11 września 2012 r. domagał się o zasądzenia od Skarbu Państwa - Ministra [...] kwoty 1 770 700 zł stanowiącej równowartość 396,29 g czystego złota według kursu z dnia wypłaty wraz z odsetkami w wysokości 5% od dnia 10 listopada 1945 r.

Pozwany wnosił o oddalenie powództwa zarzucając przedawnienie roszczenia powoda oraz podniósł, że utraciło ono wartość na skutek powojennego ustawodawstwa.

W piśmie z dnia 2 lipca 2013 r. powód zarzucił, że podniesienie zarzutu przedawnienia przez pozwanego stanowi nadużycie prawa i wskazał, że została mu wyrządzona szkoda polegająca na niedopuszczalnym ingerowaniu w jego prawa majątkowe przez dokonanie manipulacji normatywnej przekreślającej mechanizm waloryzacyjny, który Państwo miało obowiązek respektować. Określił swoją szkodę jako pozbawienie praw wynikających z posiadania obligacji w następstwie zaniechania władzy publicznej w wykonaniu swoich obowiązków. Powołał się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2007 r. SK 49/05 (OTK-A 2007 nr 4, poz. 39) stwierdzający niezgodność z Konstytucją art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321) w zakresie ograniczającym dostęp do waloryzacji sądowej zagwarantowanej w art. 358¹ § 3 k.c. w odniesieniu do zobowiązań pieniężnych powstałych przed dniem 30 października 1950 r. wynikających z obligacji emitowanych przez Skarb Państwa.

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 12 września 2013 r. oddalił powództwo.

Ustalił, że powód jest posiadaczem 5% obligacji Państwowej Pożyczki Konwersyjnej z 1924 r. Przedstawione obligacje zostały wyemitowane na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1924 r. o przerachowaniu zobowiązań Skarbu Państwa z tytułu pożyczek państwowych oraz konwersji rzeczonych pożyczek (Dz. U. Nr 27, poz. 274).

Sąd Okręgowy uznał, że żądanie waloryzacji obligacji nie zasługiwało na ochronę prawną. Powołał się na stanowisko judykatury, że przepisy prawa

powszechnie obowiązującego nie są zdarzeniem wymienionym w art. 358¹ § 3 k.c. stanowiącym o waloryzacji sądowej. Za istotną zmianę siły nabywczej pieniądza w rozumieniu tego przepisu uznać można bowiem jedynie zjawiska zewnętrzne dotyczące sfery gospodarczej, których strony nie mogły przewidzieć i których wystąpienie było od nich niezależne. Jeżeli natomiast utrata realnej wartości tych obligacji jest skutkiem działalności prawodawczej Państwa - w tym wypadku wejścia w życie dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych (Dz.U. Nr 45, poz. 332) oraz ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego (Dz.U. Nr 84, poz. 386) - to zdarzenia te nie mogą stanowić podstawy waloryzacji sądowej. Celem tych aktów było pozbawienie przedwojennych zobowiązań pieniężnych, w tym między innymi obligacji Skarbu Państwa, ich realnej wartości. Przepisy powołanego dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. nie zostały derogowane, miały natomiast cechę aktów prawnych, których moc obowiązująca wyczerpała się w jednorazowym uregulowaniu oznaczonych stosunków prawnych na wiele lat przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 r. Skutki wywołane przez te przepisy są nieodwracalne, co wynika także z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 listopada 2008 r., P/07 (OTK-A 2008, nr 9, poz. 163).

Sąd Okręgowy podzielił stanowisko pozwanego, że roszczenie powoda uległo przedawnieniu w dniu 2 stycznia 1975 r., po upływie dziesięcioletniego terminu, który rozpoczął bieg od dnia kiedy powód mógł je postawić w stan wymagalności. Oddalił zarzut powoda nadużycia prawa przez pozwanego wskazując, iż zarzut przedawnienia mógłby nie zostać uwzględniony, gdyby powód wykazał, że z przyczyn niezawinionych nie wystąpił z roszczeniem przed upływem terminu przedawnienia, a takich okoliczności nie podnosił. Rozważając roszczenie powoda na gruncie art. 417¹ k.c. stwierdził, że nie ma on zastosowania do aktów prawnych uchwalonych przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 r. Jednocześnie wskazał, że przepisy dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nie umorzonych zobowiązań pieniężnych oraz ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny wywołały nieodwracalne skutki prawne i ekonomiczne. Przepisy te nie były przedmiotem merytorycznej kontroli Trybunału Konstytucyjnego, który umorzył postępowanie w tym zakresie. Wyraził

pogląd, że niewydanie aktu normatywnego regulującego roszczenia przedwojennych posiadaczy obligacji, zarówno przed wejściem w życie Konstytucji - na podstawie art. 417 k.c. jak i po jej wejściu w życie - na podstawie art. 417¹ § 4 k.c., nie może stanowić podstawy roszczenia powoda, brak było bowiem przepisu przewidującego taki obowiązek, określającego termin jego realizacji i minimalną treść objętego obowiązkiem aktu. Jakkolwiek Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 24 kwietnia 2007 r. (SK 49/05) wskazał na wadliwość systemu prawnego w tym zakresie, to jego stanowisko bez spełnienia omówionych przesłanek nie może być podstawą formułowania roszczeń przez powoda.

W apelacji od wyroku Sądu Okręgowego powód zarzucił naruszenie art. 8, art. 30, art. 45, art. 64, art. 77, art.188, art.190 Konstytucji stanowiących samoistną podstawę prawną jego żądania oraz przepisów Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284) i ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania.

Rozpoznając sprawę na skutek apelacji Sąd Apelacyjny w uzupełnieniu rozważań prawnych Sądu pierwszej instancji wskazał, że obligacje posiadane przez powoda wraz z kuponami płatnymi w ciągu pięciu lat zostały wyemitowane na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1924 r., do którego stosował się dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 stycznia 1936 r. o konwersji państwowych pożyczek wewnętrznych (Dz.U. Nr 3, poz. 10). Dekret wprowadzał reguły dotyczące konwersji wcześniej wypuszczonych pożyczek państwowych, przy czym w wypadku pożyczek niewymienionych w dekrete posiadaczom obligacji przyznano prawo złożenia ich konwersji na pożyczkę wypuszczoną na podstawie art. 6-13 dekretu na warunkach ustalonych w rozporządzeniu Ministra Skarbu (art. 2 ust. 1). Objęte przepisami dekretu z 1936 r. obligacje przestawały być z dniem jego wejścia w życie umarzane według planów dotychczasowych oraz przestawały przynosić odsetki i premie z wyjątkiem tych odsetek, które przypadać miały za ostatni kupon, którego bieg rozpoczął się przed dniem wejścia w życie tego dekretu. Obligacje pożyczek nie złożone do konwersji w przepisany termin podlegały umorzeniu według ich wartości imiennej najpóźniej w ciągu 30 lat w drodze losowania według planu umorzenia

stosowanego dla każdej z tych pożyczek rozporządzeniem Ministra Skarbu, po zamknięciu konwersji i ustaleniu niekonwertowanej kwoty imiennej każdej pożyczki. Obligacje te miały ulegać przedawnieniu z upływem dwudziestu lat od dnia wylosowania ich do umorzenia (art. 4 dekretu). Jednocześnie dekret w art. 22 przedłużał do dnia 2 stycznia 1965 r. termin umorzenia 5% pożyczki konwersyjnej z 1924 r. wypuszczonej na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 17 marca 1924 r. oraz ustawy z dnia 19 grudnia 1928 r. o ponownym przedłużeniu terminu przerachowania i konwersji zobowiązań Skarbu Państwa z tytułu pożyczek państwowych z lat 1918 i 1920 (Dz. U. R.P z 1929 r. Nr 3, poz. 22). W okresie powojennym nie były realizowane obowiązki Skarbu Państwa dotyczące zaspokojenia praw posiadaczy obligacji wyemitowanych przed 1939 r. wynikające z powyższych aktów prawnych. Nie odbyły się losowania przypadające po 1 września 1939 r.

Analizując kwestię przedawnienia roszczenia powoda o wykup obligacji Sąd Apelacyjny wskazał, że jeżeli bieg przedawnienia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, to termin przedawnienia biegnie od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynności w najwcześniej wymaganym terminie. Podzielił stanowisko prezentowane w orzecznictwie sądów powszechnych (wyrok SA w Warszawie z dnia 15 stycznia 2010 r., I ACa 862/09, LEX nr 832278), zgodnie z którym wierzyciel przedwojennych papierów wartościowych emitowanych przez Skarb Państwa, mimo braku losowania, mógł postawić swoje roszczenie o zapłatę w stan wymagalności przez wezwanie dłużnika do spełnienia świadczenia najwcześniej z upływem terminu, który w warunkach emisji został wskazany jako ostateczny termin umorzenia obligacji. Na tej podstawie wywiódł, że przedawnienie roszczenia dochodzonego pozwem rozpoczęło swój bieg z dniem 2 stycznia 1965 r. i po 10 latach (art. XXXV - ustawy z 23 kwietnia 1964 r. przepisy wprowadzające k.c. i art. 118 k.c.), tj. z dniem 3 stycznia 1975 r. uległo przedawnieniu. Sąd Apelacyjny podtrzymał ocenę Sądu pierwszej instancji, że zgłoszony przez pozwanego zarzut przedawnienia nie stanowi nadużycia prawa i to bez względu na podnoszony przez powoda fakt zaspokojenia roszczeń innych obligatariuszy w wyniku umów międzynarodowych. Powód mógł przed upływem terminu przedawnienia dochodzić

swoich roszczeń, na przeszkodzie ich realizacji nie stały bowiem żadne przeszkody formalne lub faktyczne związane z ustrojem politycznym państwa. Nawet jeżeli powód przy dochodzeniu swoich roszczeń mógłby żywić jakieś obawy związane z panującym do 1989 r. ustrojem politycznym, czego zresztą nie twierdził, to były one nieuzasadnione po dniu 4 czerwca 1989 r. Liczony od tej daty dziesięcioletni termin przedawnienia jego roszczenia o wykup obligacji upłynął w 1999 r., podczas gdy powództwo zostało wytoczone po ponad trzynastu latach od tej daty. Wcześniej powód nie podjął żadnych działań zmierzających bezpośrednio do dochodzenia roszczenia, w szczególności nie może być za takie poczytane wystąpienie kierowane do Ministerstwa Finansów z żądaniem wykupu obligacji, które nie wpływało na bieg terminu przedawnienia. Sąd Apelacyjny podkreślił konieczność instytucji przedawnienia dla bezpieczeństwa obrotu i stabilizacji stosunków cywilnoprawnych. Z uwagi na przedawnienie roszczeń powoda, jako pozbawioną znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy ocenił okoliczność, że przez stwierdzenie niekonstytucyjności art. 12 ust. 1 ustawy z 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny Trybunał Konstytucyjny otworzył drogę do sądowej waloryzacji świadczeń należnych posiadaczom przedwojennych papierów wartościowych emitowanych przez Skarb Państwa. Za bezpodstawne uznał zarzuty apelacyjne naruszenia przepisów Konstytucji które nie precyzują bliżej ich związku z podstawą roszczeń powoda.

Z przedstawionych przyczyn, wyrokiem z dnia 15 października 2014 r., oddalił apelację.

W skardze kasacyjnej zaskarżającej wyrok Sądu Apelacyjnego powód zarzucił:

1/ w oparciu o podstawę naruszenia prawa materialnego naruszenie: art. 45 Konstytucji, art. 5 k.c., art. 118 k.c., art. 120 § 1 k.c., art. 121 pkt 4 k.c., art.123 pkt 1 k.c.,

2/ w oparciu o podstawę naruszenia przepisów postępowania naruszenie: art. 233 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 382 k.p.c., art. 328 § 2 k.c., art. 378 § 1 k.p.c.

Wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ocena zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego jest możliwa dopiero w niekwestionowanym stanie faktycznym, dlatego w pierwszej kolejności wymagają ustosunkowania się zarzuty naruszenia prawa procesowego.

Niedopuszczalny z mocy art. 398³ § 3 jest zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. skierowany przeciwko ustaleniom faktycznym przyjętym w podstawie zaskarżonego wyroku. Niezależnie od tego nie stanowi błędnego ustalenia, lecz sprostowanie oczywistej omyłki pisarskiej popełnionej przez Sąd Okręgowy w pisemnych motywach wyroku, określenie przez Sąd Apelacyjny wartości przedłożonych przez powoda obligacji jako wynoszącej 1050 zł, co w sprawie nie budziło wątpliwości i było poza sporem. Nie ma więc w tym zakresie sprzeczności między ustaleniami Sądów orzekających i co za tym idzie nie zachodziła potrzeba odnoszenia się przez Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu wyroku do przyczyn i podstaw odstąpienia od ustaleń Sądu Okręgowego, a zaniechanie to nie może uzasadniać zarzutu naruszenia art. 328 § 2 k.p.c.. Z kolei zarzucane Sądowi Apelacyjnemu uchybienie mające według powoda polegać na nie podaniu źródeł i sposobu dokonania ustalenia obejmującego tę okoliczność, nie może stanowić naruszenia art. 382 k.p.c., na które skarżący może się skutecznie powołać wówczas, jeżeli sąd drugiej instancji pominie część zebranego materiału dowodowego i wyda orzeczenie wyłącznie na podstawie materiału zebranego przez sąd pierwszej instancji lub na podstawie własnego materiału, z pominięciem wyników postępowania przed sądem pierwszej instancji, co nie jest przedmiotem zarzutu.

Wbrew stanowisku skarżącego Sąd Apelacyjny w sposób jasny i dostateczny dla dokonania kontroli kasacyjnej zaskarżonego wyroku przedstawił reguły, które doprowadziły go - przy uwzględnieniu odmiennych przesłanek - do określenia dwóch różnych możliwych dat początku i upływu terminu przedawnienia roszczenia powoda o wykup obligacji, na którym skupiają się zarzuty wniesionej skargi. Bez wpływu na wynik sprawy pozostaje przy tym podnoszony przez skarżącego fakt niedokonania przez Sąd Apelacyjny stanowczego wyboru między obu tymi możliwościami w sytuacji, gdy w każdym przypadku roszczenie powoda uległo

przedawnieniu, w jednym kilkadziesiąt lat, w drugim zaś kilkanaście lat przed wytoczeniem o nie powództwa.

Oczywiście bezzasadny jest w świetle przytoczonych pisemnych motywów wyroku Sądu Apelacyjnego zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c., którego skarżący upatruje w nierozważeniu przez ten Sąd zarzutu apelacyjnego dotyczącego kwestii nadużycia prawa przez stronę pozwaną przez zgłoszenie zarzutu przedawnienia.

Sąd Najwyższy przychylił się do poglądu, że bieg terminu przedawnienia roszczenia wierzyciela z przedwojennych obligacji emitowanych przez Skarb Państwa rozpoczynał się, mimo braku losowania, z upływem terminu wskazanego w warunkach emisji jako ostateczny termin umorzenia obligacji, który w skardze kasacyjnej co do zasady nie jest kwestionowany.

Dokonane w sprawie ustalenia faktyczne nie dostarczyły podstaw do uznania, że powód doznał przeszkód do dochodzenia roszczenia jeszcze przed 1989 r., a w każdym razie po 4 czerwca 1989 r., przez liczony od tej daty dziesięcioletni okres przedawnienia. Istnienie okoliczności usprawiedliwiających jego beczynność w dochodzeniu roszczenia nie było w sprawie wykazywane.

Formalnie nie było żadnych przeszkód do dochodzenia roszczeń z obligacji przedwojennych jeszcze przed 1989 r., chociaż w ówczesnym stanie prawnym przedstawiały one znikomą wartość ekonomiczną (zob. wyrok SN z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 331/08, LEX nr 500171). Nie stanowiło takiej przeszkody obowiązywanie art. 12 ust. 1 ustawy nowelizującej kodeks cywilny z dnia 28 lipca 1990 r. Utrata mocy obowiązującej przez ten przepis na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2007 r. nie przekreśliła skutków upływu terminu przedawnienia roszczeń z obligacji międzywojennych Skarbu Państwa, otworzyła natomiast w przypadku roszczeń nieprzedawnionych, ewentualną możliwość waloryzacji sądowej świadczeń z tych obligacji na warunkach określonych w art. 358¹ § 3 k.c. Zagadnienie to pozostaje jednak poza kognicją Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę kasacyjną, z uwagi na brak w niej zarzutu naruszenia tego przepisu.

Nie zachodzi zarzucane w skardze kasacyjnej naruszenia art. 123 § 1 pkt 1 k.c. Trafnie bowiem przyjął Sąd Apelacyjny, że nie mogło wywołać przerwy biegu

przedawnienia roszczenia powoda jego wystąpienie do pozwanego, już po upływie terminu, o zaspokojenie roszczenia z tytułu wykupu obligacji, niezależnie od oceny tej czynności jako przedsięwziętej bezpośrednio w celu dochodzenia roszczenia.

Bezzasadnie zarzuca skarżący naruszenie art. 5 k.c. przez jego nie zastosowanie. Uzasadnienie zarzutu naruszenia tego przepisu oparte zostało na błędnym twierdzeniu o nierozpoznanie apelacyjnego zarzutu dotyczącego jego obrazy przez Sąd Okręgowy, a w dalszej kolejności na ogólnym stwierdzeniu, że dla jego zastosowania konieczne jest rozważenie okoliczności faktycznych i prawnych w kontekście treści tej klauzuli, jednak bez koniecznego dla jego skuteczności nawiązania do motywów odmowy jego zastosowania przez Sądy orzekające i bez podjęcia polemiki z tymi motywami. Sąd Najwyższy, kierując się stanowiskiem wyrażonym w dotychczasowym orzecznictwie dotyczącym podobnych roszczeń (zob. wyrok SN z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 331/08) w pełni podziela motywy prawne zaskarżonego wyroku w tym zakresie.

Nie zasługuje na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 45 Konstytucji oparty na twierdzeniu o pozbawieniu powoda prawa do sprawiedliwego sądu w następstwie popełnianych przez Sądy orzekające w sprawie błędów procesowych i merytorycznymi, które jednak wykraczają poza sformułowane w skardze kasacyjnej zarzuty, albo też jak wynika z wcześniejszych wywodów nie zostały przez skarżącego wykazane.

Mając na względzie powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną oraz stosownie do art. 102, w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. orzekł o kosztach postępowania kasacyjnego.

jw

eb